

Nr 100.

Av herr **Sommelius**, om upprättande i Hälsingborg av en fackskola för kemisk industri.

I 1920 års statsverksproposition (sid. 651—671, del II, åttonde huvudtiteln) har upptagits till behandling frågan om upprättande av en fackskola för kemisk industri i Skåne, och har däri föreslagits riksdagen att besluta dess förläggande till Malmö. Herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet har emellertid uppenbarligen stått i hög grad tveksam vid valet av förläggningsort, i det att han, under erkännande av de viktiga huvudgrunder, som tala för att förlägga den nya fackskolan till Hälsingborg, dock till sist på grund av vissa biomständigheter beslutat sig att föreslå Malmö. Då jag icke kan anse detta val lyckligt och har den uppfattningen, att en mera ingående undersökning av den ganska viktiga frågan skall visa detta, ävensom att en annan lösning än den i statsverkspropositionen föreslagna är av stor vikt för ett lyckligt ordnande av fackskolefrågan överhuvud i vårt land, vågar jag föreslå riksdagen behagade besluta, att en fackskola för kemisk industri förläggas till Hälsingborg och tillåter mig därför åberopa nedanstående grunder.

Avgörande för spørgsmålet, var man anser en fackskola av nu ifrågavarande art böra förläggas, synes mig vara den ställning, man intar till det socialt och administrativt för ett land så utomordentligt viktiga spørgsmålet om *centralisation* eller *decentralisation* eller med andra ord, huruvida i möjligaste grad lokal självverksamhet bör stödjas eller icke. Med den starka tendens till centralisation, massansamling och massarbete, som det moderna samhällets industrialisering eo ipso medför, följer enligt min uppfattning en mycket stor fara, vilken man redan mångestädes i världen i hög grad lider under, nämligen att människorna inom vida kretsar av länderna alltmera förlora intresse och känsla för den egna bygdens betydelse och utveckling inom det gemensamma fosterlandet. Sker detta, föranledes alla dugliga krafter att endast sträva till de

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 4 saml. 35 häft. (Nr 100—102.) 1

gynnade centra. En klok och målmedveten politik bör därför genom särskilda åtgärder, då så ske kan, söka minska centraliseringens makt i tidens arbetssatt.

Nu förda resonemang, tillämpat på ifrågavarande fall, förläggning av en specialutbildningsanstalt i Skånes största och betydligaste stad, Malmö, eller i någon annan av dess uppblomstrande trakter, i detta fall i någondera av städerna Hälsingborg eller Landskrona, betyder i själva verket ett avgörande, huruvida man vill eller icke vill i Malmö bygga upp ett slags lägsta slagets tekniskt universitet med största möjliga antal »fakulteter». Det är uppenbarligen härför herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, pådriven av den centraliseringsivrande skolöverstyrelsen och vissa starka, rent lokala, för principståndpunkter skäligen främmande Malmö-intressen, till sist beslutat sig. De skäl, som påverkat beslutet, äro att undervisningen skulle bliva bättre, därför att man har lektorer vid Malmöskolans övriga avdelningar, som åtminstone delvis kunna undervisa i biämnena, att »Malmö med sitt stora invånareantal och sin mångsidiga kemiska industri kommer att lämna en större kontingent av de blivande lärjungarna vid en kemisk fackskola än någon annan stad i södra Sverige», samt till sist vissa skäligen osäkra antaganden om besparingar för statsverket.

Vad först läraretillgången angår, så torde alla vara därom ense, att var än fackskolan förlägges, huvuddelen av undervisningen i kemien och dess praktiska tillämpningar bör handhavas av en speciellt för denna undervisning utbildad kemist. Möjligheten att anskaffa fullt lämplig sådan står närmast i beroende av den avlöning, som erbjudes, ej av den ort, å vilken läroanstalten förlägges. Denna har närmast betydelse för erhållande av speciallärare, i någon mån inom kemi, men framförallt i biämnena. Malmöintressets försvarare utgå ifrån att lektorerna vid skolans 2 övriga avdelningar skola åtaga sig denna undervisning — i vad mån detta skall ske *mot extra ersättning* framgår icke klart av propositionen — medan i Hälsingborg eller eventuellt Landskrona denna undervisning torde komma att i regeln bestridas av i det praktiska livet verksamma teknici. Jag förstår väl, att med den tendens till överpedagogisering, som mer och mer gör sig gällande hos våra skolmyndigheter, dessa endast se fördelar i att i största möjliga utsträckning utnyttja väl inarbetade pedagoger, sådana som lektorer vid Malmöskolan kunna förmodas bliva, vilka därigenom ock i sinom tid, när allt är beslutat och färdigt, komma att kunna beredas viss extra ersättning utöver sina ordinarie löneförmåner, vilka ju ej äro överdrivet stora. Hos mig har emellertid en lång erfarenhet skapat ett något annat ideal. Jag tror att, även om

det från ortodox, pedagogisk ståndpunkt understundom skulle göras någon anmärkning mot en undervisning, som lämnas av unga, direkt ur den praktiska ingenjörsvärksamheten tagna krafter, vilka jämte huvudläraren komma att väsentligen upprätthålla undervisningen i biämnena och vid specialkurserna i en kemisk fackskola, låt oss säga i Hälsingborg, så skulle dessa unga män ofta i vida högre grad kunna tillföra sina lärjungar en mera direkt ur det levande livets dagliga erfarenhet vunnen kunskap samt en ungdomlig entusiasm för vissa bestämda uppgifter, än vad en utanför den praktiska verksamheten levande lektor i regeln torde kunna. En sådan tar timmarna oftast endast för att erhålla ett tillskott i inkomsten, medan en ung ingenjör därvid ofta kan väntas räkna även med en omväxling i det dagliga arbetet och ett tillfälle till yttermera utkristallisering och systematisering av sina kunskaper och erfarenheter, något som för honom bör vara av högt värde. När det nu gäller en helt ny och oprövad skoltyps utveckling, är det av vikt, att även vid undervisningsmetodernas utformning plats beredes ej blott för gamla vedertagna pedagogiska metoder, utan ock ett visst rörelserum för andra och friare undervisningsmetoder. Kanske dessa understundom komma att ge mindre examensvisdom, men i stället ett starkare och mera väckande verkligt kunskapsinnehåll. Jag anser sålunda, att den i propositionen så starkt betonade lättare lärareanskaffningen i Malmö ingalunda är något skäl mot en fackskola i Hälsingborg, utan snarare tvärtom, då man vid undervisningen *där i vida högre grad kan påräkna en intimare kontakt med själva den industriella verksamheten*, därigenom att ej yrkespedagoger, ställda utanför eller vid sidan av industrier, utan praktiskt verksamma unga ingenjörer kunna väntas komma att handhava en viktig del av undervisningen.

Det synes även förvånansvärt, att i statsverkspropositionen så starkt betonas hurusom, om fackskolan kommer att förläggas till Malmö, dess invånares söner skulle komma att utgöra en så stor kontingent av lärjungeantalet, vilka därigenom bleve i tillfälle att bo i sina hem. Vid den nuvarande tekniska elementarskolan säges »icke mindre än 74 vara från Malmö» bland 161 lärjungar. Denna ytterligare fördel åt Malmö stads föräldrar kan naturligen endast beredas på bekostnad av andra orters befolkning. Vore det ej från statens synpunkt riktigare, att, då Malmö redan har en så betydande fördel genom den nuvarande tekniska skolan, söka något fördela gracerna och genom den nya kemiska fackskolans förläggande till annan ort bereda ytterligare en trakts medborgare förmånen att till ett någorlunda rimligt pris få sina söner specialutbildade? Förhållandet är nog det, att ytterst få ynglingar ha en så

starkt och ensidigt utpräglad begåvning, att de ovillkorligen drivas till en utbildning i en alldeles bestämd specialitet. Hembygdens möjligheter spela däremot en mycket stor roll. Då i Malmö redan nu möjlighet finnes för utbildning vid tekniskt gymnasium, teknisk elementarskola, maskinfackskola och byggnadsfackskola, finnes uppenbarligen det rikaste tillfälle för i tekniskt avseende intresserade ynglingar att utbildas i sådan riktning. Det är ganska anmärkningsvärt, att chefen för ecklesiastikdepartementet under sådant förhållande varit så gripen av centraliseringstanken, att det icke för honom då framstått nästan som självklart, att annan större industridrivande ort än Malmö borde varit självskriven till erhållande av den förmån, som ovedersägligen ligger i att ha en bildningsanstalt för ungdomen, motsvarande de förut nämnda, ehuru med en annan specialitet. Även andra orter än Malmö betala dryga skatter till staten och kunna därför med fog äga anspråk på, att, då förhållandena i övrigt äro fullt lämpliga och orten visat sin stora offervilja, få komma i åtnjutande av de särskilda förmåner, som staten kan bereda.

Ingen med förhållandena verkligt förtrogen kan förneka, att just de industrier, som äro beroende av kemisk kunskap äro i ovanligt hög grad koncentrerade i och omkring Hälsingborg; detta särskilt på grund av traktens geologiska byggnad. Detta i vida högre grad än fallet är i Malmö. Vid bedömandet härav ligger bevisningen naturligen icke i en lista på fabriker, för vilka kemisk kunskap och kemisk undersökning kan spela en viss roll, utan i en sakkunnig insikt om industriernas natur, storlek, arbetarantal m. m. Att i detta avseende nordvästra Skåne med dess huvudort Hälsingborg måste betecknas såsom den del av landet, där de största och viktigaste hithörande industrierna — när man bortser från vår järnhantering — har sitt säte, är allmänt erkänt. I hemmen i industriorterna uppväxer en ungdom, som i starkare grad än inom andra trakter från barnsben insuper förutsättningarna för en utbildning sådan som den kemiska fackskolan är avsedd att bibringa; detta kan ingen, som vill se saken som den är, med fog bestrida.

Under sådana förhållanden synes det obetingat vara riktigast att förlägga en kemisk fackskola till Hälsingborg, även om det skulle medföra något större kostnad än om den förenades med i Malmö redan befintliga skolor. I statsverkspropositionen är mycket stor vikt lagd därpå, att enligt av myndigheterna lämnade uppgifter såväl engångskostnader som de årliga driftkostnaderna skulle ställa sig dyrare i Hälsingborg än i Malmö. Synar man med sakkunnigt öga dessa kalkyler, uppstår starkt tvivelsmål om de endast i klumpsummor angivna kalkylernas riktighet. Materialutrustningen vid en förläggning till Hälsingborg »beräknas till

50,000 å 75,000 kronor, medan i Malmö företaget i detta hänseende betingar en kostnad av 10,000 kronor. Detta enligt skolöverstyrelsens uppgifter. Redan den mycket stora latituden för Hälsingborg visar, att denna styrelse icke behagat uppgöra någon ingående kalkyl i saken. Är det så som uppgives, att i Malmö laboratorietrymme och laboriemateriell genom omläggningar av den nuvarande undervisningen vid redan förefintliga skolor skulle bli tillgängliga, det senare för ett värde som kan skattas till enligt ovanstående 30,000 till 65,000 kr., så synes det som om en väsentlig del av denna laborietrustning borde kunna överflyttas från Malmö till en eventuell ny skola i Hälsingborg. Det är ju staten som äger denna materiel, ej skolan i Malmö såsom sådan. För den, som har varit med något mera vid handhavandet av frågor som den nu ifrågavarande, är det uppenbart, att sedan en gång skolans förläggning är klar man snart nog, om den förlägges till Malmö, kommer under fund med vilka olägenheter det innebär, att ungdom, som helt skall ägna sig åt kemiskt arbete och laborationer, ej äger för sina studier egna lokaler, utan är inhyrt i som det då sannolikt kommer att heta trånga, obekväma för andra kurser behöfliga sådana. Ju dugligare och bättre ledningen blir, desto förr ställes riksdagen inför detta spörsmål. Någon verklig besparing på längden därigenom, att den kemiska fackskolan icke har ett eget laboratorium, kan med en till visshet gränsande säkerhet sägas ej komma att uppstå. Nu erbjudes staten sådant laboratorium av Hälsingborgs stad; sedan en gång skolans förläggande till Malmö är beslutad, torde det vara högeligen osäkert, om Malmö stad är villig bekosta en eventuell behöflig dyrbar nybyggnad. Samma resonemang är i stor omfattning tillämpligt på de siffror, som skulle bevisa att årskostaderna skulle bli avsevärt lägre i Malmö. Den som har tillgång till och genomför en kritisk granskning av skolöverstyrelsens överslag, torde komma till helt andra siffror än denna.

Även om den erforderliga engångskostnaden skulle för Hälsingborg ställa sig ett par tiotusental kronor dyrare än i Malmö, bör detta icke få förrycka den viktiga frågan. Intresset bland industriens män i Hälsingborg är så stort, för att få den nu ifrågavarande skolan förlagd dit, att, om engångskostnaderna skulle ställa sig avgörande för statsmakternas beslut, några ledande industriidkare meddelat, att ett mycket avsevärt belopp redan är tecknat, vilket de äro villiga ställa till statsverkets förfogande för skolans första utrustning, under villkor att den förlägges till Hälsingborg.

Jag har ovan genomgått de viktigare av de skäl, som anförts för och emot den föreslagna kemiska fackskolans förläggning till Malmö, respektive Hälsingborg. Jag tror mig ha visat, att såsom ledande huvud-

princip bör upprätthållas den grundsatsen, att statens undervisningsanstalter böra dels i möjligaste mån *decentraliseras*, för att de må komma så stora och så många medborgaregrupper i landets skilda delar som möjligt till godo, dels ock varje enskild sådan förläggas å den ort, där den kommer ett redan bestående näringsliv bäst till stöd. Jag vågar ock tro att en sådan skola i Hälsingborg för den stora stab av teknici, som där och i omgivningarna har sin verksamhet, skall bli i vida högre grad föremål för ett särskilt stort intresse och omvårdnad än fallet kan bli i Malmö, där redan flera dylika anstalter förefinnas, något som måste medföra en splittring av intressena.

På grund av vad jag ovan anfört, vågar jag föreslå,

att i överensstämmelse med den av Kungl. Maj:t den 4 oktober 1907 tillsatta kommitté för den lägre tekniska undervisningens ordnande en fackskola för kemisk industri må från och med den 1 juli 1921 upprättas i Hälsingborg.

Stockholm den 19 januari 1920.

Malte Sommelius.

I ovanstående yrkande instämma på angivna grunder:

O. Nilsson,
Tånga.

Martin Holmström.

Olof Olsson,
Kullenbergstorp.

Lars Borggren.

L. A. Björklund.
